

KOCAELİ YARIMADASI'NDA KARAKOL CEMİYETİ - MUSTAFA KEMAL PAŞA REKABETİ VE YAHYA KAPTAN OLAYI I

Murat AYDOĞDU

ÖZET

Mütareke döneminin bilinen ilk milli örgütü Kara Vasıf Bey'in kurduğu İttihatçı yapıdaki Karakol Cemiyeti'dir. Cemiyet, Kocaeli Yarımadası'nı kontrol altında almak için bölgede Rum çetelerine karşı silahlı teşkilat oluşturmuştur. Gebze ve civarındaki teşkilatın başına da Yahya Kaptan'ı getirmiştir. Sivas'ta gerçekleştirilen kongrede tüm bölgesel milli cemiyetlerin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmesine karar verilmiştir. Karakol Cemiyeti de bu kararı görünüşte kabul etmiş ancak örgütünü muhafaza ederek bağımsız davranmaya çalışmıştır. ARMHC adına karar ve yürütmeyi üstlenen Heyet-i Temsiliye'nin reisi Mustafa Kemal Paşa Yahya Kaptan ile beraber Gebze ve Kartal teşkilatını doğrudan Heyet-i Temsiliye'ye bağlamak isteyince ARMHC'nin İstanbul teşkilatı olarak bilinen Karakol Cemiyeti buna direnmiş ve artık kendi nüfuzundan çıkan Yahya Kaptan'ı bölgeden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Rumlar ve Üsküdar Mutasarrıfı Ziver Bey tarafından da pek çok suçla itham edilen Yahya Kaptan İstanbul'dan gönderilen hükümet kuvvetleri tarafından 9 Ocak 1920'de Tavşancıl'da katledilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ortaya koyduğu belgeler doğrultusunda Nütuk'ta bu olaydan uzun uzun bahsetmekte ve İstanbul teşkilatını hükümetle işbirliği yapmakla suçlamaktadır. Yine Kartal ve Gebze'de İstanbul teşkilatıyla bağlantısı olan bazı isimleri de İngiliz Muhipleri Cemiyeti adına faaliyet yürütmekle itham etmektedir. Konuyla ilgili başka belge ve kaynaklar da incelendiğinde İstanbul teşkilatının ve Mustafa Kemal Paşa'nın itham ettiği isimlerin Yahya Kaptan'ın katledilmesinde pay sahibi oldukları bir gerçek olarak ortaya çıkmaktaysa da hükümetle doğrudan işbirliği halinde oldukları ve Milli Mücadele'ye ihanet ettikleri sonucuna varmak mümkün gözükmemektedir. Bu olay en azından TBMM'nin açılışına kadar Müdafaa-i Hukuk hareketinin tek merkezli olmadığı gerçeğiyle beraber düşünülmelidir. Kocaeli Yarımadası'nda Karakol Cemiyeti ve Mustafa

Kemal Paşa arasındaki rekabet 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgal edilmesine kadar devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Heyet-i Temsiliye, Yahya Kaptan, Karakol Cemiyeti, Gebze.

KARAKOL ASSOCIATION- MUSTAFA KEMAL PASHA RIVALRY IN THE KOCAELI PENINSULA AND THE YAHYA KAPTAN EVENT I

ABSTRACT

Karakol Association, which was initiated by Kara Vasif Bey in a Unionist manner, is the very first known Turkish national defensive organization of the Armistice (of Mudros) period. The Karakol Association had formed an armed organization against Greek bands in order to get the Kocaeli Peninsula area under control and Yahya Kaptan was appointed as the head of the organization in Gebze and its vicinities. It was decided in the Congress of Sivas that all regional national organizations had to be unified under 'Association for the Defense of the Rights of Anatolia and Rumelia'. The Karakol Association agreed to outwardly admit this decision but they still tried to maintain their own organization and act independently. When Mustafa Kemal Pasha, who was the chief of the Committee of the Representatives which was in charge of the decision and execution in the name of ADRAR, wanted to connect Gebze and Kartal districts and also Yahya Kaptan to the Committee of Representatives directly, but it was rejected by the Karakol Association which was then recognized as the İstanbul branch of ADRAR, and they tried to conduct Yahya Kaptan away from the mission as he had been becoming uncontrollable. Yahya Kaptan, who had been accused in a great deal of allegations by Greeks and Ziver Bey, the governor of Scutari, was killed in Tavşancıl on 9th January by the Government forces dispatched from İstanbul. Mustafa Kemal Pasha, in line with documents he himself puts forth, mentions of this incidence greatly in his Speech and accuses the İstanbul branch of the Committee of be-

ing in collaboration with the İstanbul Government. Again, he accuses some persons at Kartal and Gebze districts of to be in connection with their activities conducted in favour of ‘the Association of the Friends of England in Turkey’. Although, when other related documents and sources analyzed, the fact that the persons who were accused by Mustafa Kemal Pasha apparently had a part in the murder of Yahya Kaptan, it is much too far as a possibility to conclude that they had a direct connection with the İstanbul Government in treachery and treason against the Turkish National War of Independence. This incidence should be considered in paralel with the immediate fact that ‘the Defense of the Rights Movement’ was not at all concentric, at least until the opening of the Turkish Grand National Assembly. The competition between Mustafa Kemal Pasha and the Karakol Assosiation in the Kocaeli Peninsula continued until 16th March, 1920, when İstanbul was virtually occupied.

Key Words: Mustafa Kemal Pasha, Committee of Representatives, Yahya Kaptan, Karakol Assosiation, Gebze.

GİRİŞ

Sivas Kongresi sonrasında faaliyetlerini doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa’ya bağlı olarak yürütmeye başlayan Gebze ve civarı Kuva-yı Milliye kumandanı Yahya Kaptan’ın¹, İstanbul Hükümeti

¹ Yahya Kaptan’ın Mondros Mütarekesi öncesi döneme ait hayatı hakkında çeşitli eserlerde verilen bilgileri Turgut Özel’in tez çalışmasına atfen şu şekilde kısaca özetleyebiliriz; Yahya Kaptan, Kosova Vilayeti’nin Köprülü kasabasında 1891 yılında dünyaya gelmiştir. Bulgar ve Sırp ların 1910’lu yılların başından itibaren Müslümanlara karşı artan tecavüzleri Köprülü’yü de etkilemiş ve zaten fevri bir yapıya sahip olan Yahya, amcasını yaralayan bir Bulgar’ı öldürerek dağa çıkmak zorunda kalmıştır. İki yıl boyunca Sırp Rakoviç çetesiyle beraber Bulgar çetecilere karşı mücadele ederek büyük tecrübe kazanmıştır. Rivayetlere göre I. Balkan Savaşı sırasında, çetesiyle beraber Köprülü Müslümanlarını Bulgar çetelerinin katliamından kurtarmış ve Rumeli’de çete reisleri için kullanılan “Kaptan” ünvanı da o zaman kendisine halk tarafından verilmişti. Bundan sonra Yahya Kaptan’ın, çetesini tamamen Türklere vermek üzere yeniden yapılandırarak dört yüz kişilik bir kuvvete yükselttiği ve II. Balkan Savaşı’nın ilk safhasında Makedonya üzerine yürüten Bulgarlar’a karşı Sırp lar’a destek verdiği aktarılmaktadır. İddiaya göre Yahya Kaptan, Tikveş’te Müslümanları katletmeye hazırlanan Bulgar çetesinin reisini ve kırk beş adamını kurşuna dizmiş, Tikveş’te güvenliği sağladıktan sonra da burada geçici bir hükümet kurmuştur. Bir iddiaya göre Yahya Kaptan, II. Balkan Savaşı’nın Bulgarlar aleyhine sonuçlanmasının ardından Sırp Kralı Petra

Harbiye Nezareti'nin de içinde olduğu bir operasyon sonucu 9 Ocak 1920 tarihinde Tavşancıl Köyü'nde katledilmesi Milli Mücadele döneminin karmaşık siyasi ilişkilerinin çarpıcı bir örneği olarak tarihe geçmiştir. Bu vakayı çarpıcı kılan pek çok unsurun şüphesiz en dikkate değerlerinden birisi de Ali Rıza Paşa Hükümeti görevdeyken ve bu hükümetin içerisinde Heyet-i Temsiliye'nin murahhası olarak bulunan Harbiye Nazırı Mersinli Cemal Paşa'nın onayı ve hatta girişi-

tarafından Belgrad'a davet edilerek hizmetlerinden ötürü bir sorgu ve gümüş bir kordonla taltif edilmiştir. Savaş sonrasında evlenen Yahya Kaptan, Bulgar ve Sırp Hükümetleri'nin yakınlaşmasının bir sonucu olarak Sırp hükümeti tarafından Bulgarların talebi doğrultusunda savaş suçlusu olarak aranmaya başlanmış ve bu durumda Köprülü'de daha fazla kalamayarak önce ailesini Selanik'e göndermiş ve daha sonra da kendisi aynı şeyi yapmıştır. Selanik'te İttihat ve Terakki mensuplarından olup Halil Paşa'ya yakınlığı ile tanınan Haşim Bey'le görüşmüş, onun vasıtasıyla da Halil Paşa'nın davet mektubuyla 1913 senesi sonlarında İstanbul'a geçmiştir. İstanbul'a geldikten sonra Halil Paşa vasıtasıyla Enver Paşa ile görüşen Yahya Kaptan, Teşkilat-ı Mahsusa bünyesine dahil olmuş ve çetesini oluşturup hazırlıklarını tamamlamak üzere de Teşkilat-ı Mahsusa'nın başındaki Süleyman Askeri Bey tarafından Rami yakınlarındaki Küçükköy'e yerleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olması üzerine kendisine verilen ilk vazife de Güney Makedonya'daki Sırp askeri varlığı hakkında istihbarat toplamak ve Sırp ordusunun lojistik desteğini engellemektir. Bulgaristan üzerinden bölgeye geçen Yahya Kaptan buradaki görevini başarıyla tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Bundan sonraki vazifesi Irak'ta İngilizlerle işbirliği halindeki Lihye aşiretini etkisizleştirmektir. Maiyeti ile beraber Irak'a giden Yahya Kaptan buradaki vazifesinde de başarılı olmuş ve Bağdat'a dönmüştür. Burada Yakup Cemil ile buluşan Yahya Kaptan, onunla beraber, çağrıldığı İstanbul'a dönmüştür. Anlatılanlara göre Yahya Kaptan, Yakup Cemil'in yolsuzlukların önlenmesi için hükümete baskı yapılması yönündeki fikirlerinden hayli etkilenmiştir. İttihat ve Terakki içerisinde Osmanlı Devleti'nin münferiden barış yaparak savaştan çekilmesini isteyen gruba yakın duran Yakup Cemil vasıtasıyla Yahya Kaptan bir anda bu işi gerçekleştirmek için yapılması düşünülen hükümet darbesinin tetikçisi konumuna gelmiştir. Plana göre Enver Paşa dahil olmak üzere birkaç isim öldürülecek ve Harbiye Nezareti ile Başkumandanlık Vekaleti'ne barış yanlısı bir isim getirilecekti. İddiaya göre seçenekler arasında Mustafa Kemal Paşa ismi ön plandaydı. Neticede Babıali'ye baskın yapmak şeklinde gerçekleştirilmesi planlanan darbeyi gerçekleştirmek üzere 14 Temmuz 1916 günü aralarında Yakup Cemil'in de bulunduğu diğer darbecilerle beraber Yahya Kaptan da 17 adamıyla Meserret Otel'i'nde bir araya geldi. Ne var ki darbe yanlısı İttihatçılardan bazıları son anda bu plandan vazgeçmişler ve neticede meselenin kısmen ifşa olmasıyla da Yakup Cemil ve Yahya Kaptan'ın bir vazifeyle İstanbul'dan uzaklaştırılması Enver Paşa tarafından da kabul edilmişti. Ancak meselenin ayrıntıları Enver Paşa tarafından öğrenildikten sonra aralarında Yakup Cemil ve Yahya Kaptan ile adamlarının da bulunduğu bazı isimler tutuklandılar. Tutuklamalar Yahya Kaptan'ın Küçükköy'deki erkek akrabalarına kadar uzanmıştı. Ancak sorgulamalar sonucunda ne Yahya Kaptan'ın ne de adamlarının meselenin politik tarafıyla ilgili ciddi bir fikirleri olmayıp sırf Yakup Cemil'e duydukları hayranlığın sevgiyle bu işe bulaştıkları kanaati oluşmuş ve Yakup Cemil idama mahkum edilirken, Yahya Kaptan'ın Musul yakınlarındaki "Ebu-Kemal" kasabasına sürgüne gönderilerek orada Halil Paşa'nın emrine verilmesine karar verilmişti. Bkz. Turgut Özel, **Kocaeli Yarımadası'nda Milli Mücadele ve Yahya Kaptan**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1996, s. 46-60.

miyle gerçekleşmiş olmasıdır. Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'ne bağlı İstanbul'daki teşkilatın iskeletini oluşturan Karakol Cemiyeti liderlerinin de Yahya Kaptan aleyhine tavır koymuş olmaları meselenin bir başka boyutudur. Yahya Kaptan çevresinde gelişen olayların Ali Rıza Paşa Hükümeti, Karakol Cemiyeti ve Heyet-i Temsiliye arasında yaşanan nüfuz mücadelesinin bir uzantısı olduğu pek çok çalışmada vurgulanmıştır². Aslında Milli Mücadele tarihi açısından Yahya Kaptan isminin sahip olduğu özel önem, büyük oranda Mustafa Kemal Atatürk'ün bu isme Nutuk'ta vesikalarla beraber 25 sayfa gibi son derece geniş bir bölüm ayırmış olmasından kaynaklanmaktadır³. Bu andan itibaren Yahya Kaptan ismi Milli Mücadele'nin sembollerinden birisi haline gelmiş, Nutuk'ta neşredilen belgeler ve Atatürk'ün meseleyi yorumlama biçimi de sonraki çalışmalara temel teşkil etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'ta Yahya Kaptan meselesini detaylı bir şekilde anlatacak olmasını, bu meselenin “inkılap safahatından mühim birine dahil ve çok manidar” olmasıyla izah eder. Bu izah tarzı, pek çoğu Milli Mücadele'de önemli roller oynamış muhalif isimlerin İzmir suikasti davası vesilesiyle henüz tasfiye edilmiş oldukları düşünülürse, Atatürk'ün meseleyi güncel politikalara uygun bir yönde ele alacağını da işaretidir⁴. Atatürk'ün konuyla ilgili neşrettiği en erken tarihli belge, kendisine İzmit teşkilatı tarafından tavsiye edilen Yahya Kaptan'dan gelen Kuşçalı mahreçli ve 4 Ekim 1919 tarihli telgrafnamedir. Bu belgeye en yakın tarihli diğer belge ise yaklaşık bir

² Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele II (Son Meşrutiyet 1919-1920)**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. 237-251; Adnan Sofuoğlu, **Kuva-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1994, s. 246-257; Şener Aksu, **Bireyin Tarihteki Rolü Açısından Yahya Kaptan**, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, Kocaeli 2003, s.166-175; Sabahattin Özel, **Milli Mücadele'de İzmit-Adapazarı ve Atatürk**, Derin Yayınları İstanbul 2005, s. 121-126, Turgut Özel, **a.g.t.**, s. 46-60.

³ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara 1927, s. 190- 205; Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk Muhteşiyatına Ait Vesaik**, Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara 1927, s. 201- 210.

⁴ Nutuk'un gayesi, zemin ve zamanı, muhteşiyatı, muhalif isimlere yaklaşımı hakkındaki değerlendirmeler için bkz. Cezmi Eraslan, “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Temel Kaynaklarından Biri Olarak Nutuk”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi “Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri, 6-7 Haziran 1996, Bildiriler**, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1997, s. 1-14.

buçuk ay sonrasına ait olup, 20 Kasım 1919'da İstanbul'dan Kara Vasıf Bey tarafından gönderilen ve Gebze Kaymakamı ile Yahya Kaptan'ı itham eden şifredir. Bundan sonra Yahya Kaptan hakkında İzmit'ten gönderilen lehte ve İstanbul'dan gönderilen aleyhte raporlar arka arkaya sıralanarak, Yahya Kaptan'ın katledilmesi olayı ile ilgili önemli değerlendirmeler yapılır. Buna göre; Ali Rıza Paşa Hükümeti ve İstanbul'daki teşkilat bu cinayetin işlenmesine ön ayak olmuştur ve bunun da iki önemli sebebi vardır: Birincisi Sait Molla'nın mensup olduğu gizli teşkilata bağlı olarak Gebze ve Kartal'da faaliyet yürüten çetelerin işlediği suçların Heyet-i Temsiliye'ye mensup şahıs ve müfrezelere yüklenmesinde ve böylece vatanperver yaşayan zevatın kandırılmasında gösterilen maharet, ikincisi ise İstanbul teşkilatı mensuplarının Heyet-i Temsiliye'den bağımsız hareket etmek konusundaki ısrarları ve bunu izzet-i nefis meselesi yapımlarının neticede onları yanlış bir yola sevk etmesidir⁵. Özellikle ikinci tespit doğrulanabilir mahiyetteyse de pek çok veri Yahya Kaptan olayının daha net anlaşılabilmesi için bazı ayrıntılar üzerinde yeniden durulmasının bir zorunluluk olduğuna işaret etmektedir. Bu ayrıntıların yanında Nutuk'ta ve konuyla ilgili yapılan çalışmalarda zikredilmeyen bazı belgeler de meselenin yeniden ele alınmasını gerektirecek önemdedir. Bu makalenin amacı da bilinen kaynakların yeniden değerlendirilmesi ve bazı yeni belgelerinde ortaya konmasıyla Yahya Kaptan hadisesinin daha doğru anlaşılmasına katkı sağlamaktır.

Nutuk'ta, gerek milli kuvvetlerin gerek Yahya Kaptan'ın Gebze ve civarındaki faaliyetlerine dair geçmişe yönelik her hangi bir bilgi bulunmamakta ve Yahya Kaptan'ın bölgedeki varlığı Ekim başından, yani Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan emrine girmesi tarihinden itibaren ele alınmaya başlanmaktadır. Yine Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan temasa geçtiği 4 Ekim 1919 tarihinden, Kaptan aleyhine İstanbul'dan gönderilen 20 Kasım 1919 tarihli ve Gebze Kaymakamı ile Yahya Kaptan'ı suçlayan şifreye kadar geçen yaklaşık bir buçuk aylık süre zarfına ait her hangi bir belge de ortaya konmamıştır. Ne var ki bu bir buçuk aylık süreçte meydana gelen

⁵ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 205.

bazı olaylar Yahya Kaptan meselesinin daha kapsamlı değerlendirilmesi için son derece önemlidir.

Öncelikle Mustafa Kemal Paşa ile irtibata geçtiği 4 Ekim 1919 tarihinden önce Yahya Kaptan'ın Gebze'deki konumunu ortaya koymak gerekecektir. Bu irtibatın başladığı tarihe kadar Yahya Kaptan bölgede Karakol Cemiyeti bünyesinde faaliyet göstermekteydi. Dolayısıyla Yahya Kaptan'ın konumu da, mütarekenin akdinden Sivas Kongresi'nin toplanmasına kadar geçen dönemde Kocaeli yarımadasında milli teşkilat yapan Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleri bağlamında değerlendirilmelidir.

SİVAS KONGRESİ SONRASI BÖLGEDE ARMHC'NİN TEŞKİLATLANMAYA BAŞLAMASINDAN ÖNCE KOCAELİ YARIMADASI'NDA MİLLİ TEŞKİLATLANMA VE YAHYA KAPTAN

Karakol Cemiyeti

Genel olarak Karakol Cemiyeti'nin Mondros Mütarekesi'nin akdedildiği 30 Ekim 1918 tarihinden birkaç gün sonra kurulduğu kabul edilse de bu tarihin mütarekeden on gün öncesine kadar götürülebileceğine dair önemli kanıtlar da mevcuttur⁶. Hüsamettin Ertürk'e

⁶ Serpil Sürmeli, "Yeni Belgeler Işığında Karakol Cemiyeti, Uşak Kongresi ve Karakol Cemiyeti'nin Bolşeviklerle Yaptığı Anlaşma", **Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü Atatürk Dergisi**, C.IV, sayı: 1, Temmuz 2004, Erzurum, s. 29-34; Hüsnü Himmetoğlu'nun Karakol Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden Miralay Galatalı Şevket Bey'in 21/5/1954 tarihli bir dilekçesinden aktardığı bölümde "bu gizli teşekkül ve mukavemetin ilk fiili tezahürü olan Karakol cemiyeti İtilaf devletleri İstanbul'a geldikten sonraki taşkınlık zamanına tesadüf eden 13 Kasım 1919 tarihinden sonra başlar" ifadesindeki "1919" ibaresinin "1918" yerine sehven yazıldığı ortadadır. Bu ifadelerin 13 Kasım 1918 tarihinde İtilaf Donanması'nın İstanbul'a gelişini tasvir ettiği çok açıktır. Bakınız; Hüsnü Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, C.I, İstanbul 1975, s. 85. Himmetoğlu aynı yerde Karakol Cemiyeti'nin 5 Ocak 1919'da Anadolu tarafından tanındığından da bahsetmektedir. Söz konusu tarihte Anadolu'da bu tanımayı gerçekleştirecek milli bir teşkilat bulunmadığı ve sonraki süreçte de Karakol Cemiyeti'nin Anadolu tarafından bu adla resmen tanınmış olamayacağına dair bakınız; Mesut Aydın, **Milli Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri**, İstanbul 1992, s. 26-27. Karakol Cemiyeti'nin nasıl, ve ne zaman kurulduğuna dair farklı görüşler için bkz. Musa Gürbüz, **Karakol Cemiyeti**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987, s. 1-23.

göre cemiyetin kurulmasına dair talimat ülkeyi terk etmeden hemen önce Talat Paşa tarafından eski İaşe Nazırı Kara Kemal'e verilmiş ve Kara Kemal de bu talimatı Kara Vasıf Bey'e ilemiştir. Ertürk, Talat Paşa'nın böyle gizli bir cemiyetin kuruluşu için ileri sürdüğü gerekçeyi "İttihatçılıkta sebat edeceklerin gizli bir teşekkülle birbirlerine bağlanması gereği" olarak açıklar⁷. Hüsnü Himmetoğlu ise kuruluşu dair talimatın Enver ve Talat Paşaların her ikisi tarafından verildiğini ifade ederek cemiyetin maksatlarını daha şümüllü olarak ortaya koyar. Buna göre halkın kötü tanıdığı İttihat ve Terakki Cemiyeti, Karakol isimli bu teşkilatla maskelenerek İmparatorluğun uğradığı kayıpların imkan nispetinde azaltılması için İtilaf Devletleri'yle mücadeleye devam edilecek ve bunu yaparken de İstanbul'un bütün imkanlarından ve her türlü yardımlarından faydalanılacaktı. Her iki Paşa'nın yurt dışında yapacağı faaliyetler Karakol Cemiyeti'nin faaliyetleriyle paralel yürütülecekti⁸. Ahmet Hamdi (Başar)⁹'a göre ise "Kara Kemal'in maksadı, Anadolu'da Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milli Kurtuluş Hareketi'ni bir İttihatçı hareketi haline sokarak etkisi altına almaktı. Bu hedefle başta eski Maliye Nazırı Cavid Bey olmak üzere bir çok İttihatçı kodamanlar birleşmişlerdi..."⁹. Kimi araştırmacılara göre cemiyetin ilk üç kurucusu Kurmay Albay Kara Vasıf Bey, Dava Vekili Refik İsmail Bey ve Emekli Yüzbaşı Baha Sait iken daha sonra Kel Ali (Çetinkaya), Yenibahçeli Şükrü (Oğuz), Çerkez Reşit ve sevkıyatçı Rıza da Kara Vasıf Bey tarafından kurucular arasına dahil edilmiş, bir üçüncü adım olarak Karadeniz Boğazı Komutanı Kurmay Albay Galatalı Şevket, eski 10. Kafkas Fırkası Komutanı Kurmay Yarıbay Kemalettin Sami, Kurmay Albay Edip

⁷Samih Nafiz Tansu, **İki Devrin Perde Arkası**, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, İstanbul 1996, s. 204-205; Karakol Cemiyeti ile ilgili bakınız; Fethi Tevetoğlu, **Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, Ankara 1988, s. 3-50; Aydın, **a.g.e.**, s. 23-47.

* Metinde Ethem Servet olarak geçiyorsa da doğrusu Edip Servet olmalıdır, bakınız; Tansu, **a.g.e.**, s. 205; Muharrem Giray, "Karakol Cemiyeti", **Yakın Tarihimiz Ansiklopedisi**, cilt I, sayı 11, s. 345.

⁸Himmetoğlu, **a.g.e.**, s. 81-82.

⁹Ahmet Hamdi Başar, "İstanbul M.M. Grubu", **Barış Dünyası**, Eylül 1966, s.52,59'dan aktaran Aydın, **a.g.e.**, s. 25. Karakol Cemiyeti'nin gayelerinin daha detaylı bir anlatımı için bkz. Gürbüz, **a.g.t.**, s. 26-28.

Servet* ve Piyade Yarbayı Rıza Beyler de dahil edilerek on bir kişilik ilk Merkez Heyeti oluşturulmuştur¹⁰. Karakol Cemiyeti'nin Kara Vasıf Bey tarafından kaleme alınan¹¹ “Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi”nin birinci maddesi kuruluşun amacını şöyle açıklamaktadır: “Karakol Cemiyeti, milletin vahdeti, hürriyet ve hakimiyet-i mutlakasını ve vatanın siyasi, coğrafi ve iktisadi tamamı ve istiklalini temine çalışır. İşbi mukaddesat-ı tabiiye-i milliye ve mülkiyeyi muhil her nevi ukud, kuyud ve şurudu suret-i katiyyede red ve keenlemeyekun add ve ilan eder. İşbu hukuk-u milliye ve mülkiyeyi her mütecaviz ve müstevliye karşı icabında silah kuvvetiyle müdafaa ve muhafaza için Karakol Cemiyeti, milletin kudret ve hakimiyet-i milliyesine, alem-i İslam'ın salabet ve gayret-i diniyesine, milletlerin hukuk-u tabiyelerini teslim ve müdafaa eden teşkilat-ı beynelmileliyenin müzaheret-i medeniye ve necibanesine istinaden Türkiye’de ber vech-i ati teşkilatı icra ve izhar eder”¹².

Nizamname’ye göre Cemiyet’in faaliyetleri sekiz bölümde toplanmaktaydı:

- Siyaset-i umumiye istihbarat, umur-u hariciye,
- Propaganda ve Karakol şubelerinin tesisi ve teşkilatı,
- Milli ordu ve muharebe çeteleri teşkilatı, seferberlik ve hareket-ı harbiyye,
- Kuvve-i umumiye, esliha, mühimmat, malzeme tedarik ve ihzârı,
- Umur-u maliye ve hesabiye,
- Nakliyat ve sevkiyat,

* Metinde Ethem Servet olarak geçiyorsa da doğrusu Edip Servet olmalıdır, bakınız; Tansu, **a.g.e.**, s. 205; Muharrem Giray, “Karakol Cemiyeti”, **Yakın Tarihimiz Ansiklopedisi**, cilt I, sayı 11, s. 345.

¹⁰ Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 4-5. Ertürk, **a.g.e.**, s. 205., Bu konudaki değişik görüşler ve diğer cemiyet mensuplarının isimleri için bakınız; Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 3-19; Himmetoğlu, **a.g.e.**, s. 85; Gürbüz, **a.g.t.**, s. 35-40.

¹¹ Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 7.8.

¹² Gürbüz, **a.g.t.**, s. 43. Karakol Cemiyeti'nin bir bildirisi ve “Teşkilat-ı Umumiye Nizamnamesi”nin tam metni için bkz. bkz. Gürbüz, **a.g.t.**, s. 41- 50.

- Muhabere, muvasala,
- Muamelat-ı zatiye, mahakim ve umur-u cezaiye¹³.

Nizamnameye göre Karakol Cemiyeti'nin Merkez-i Umumi azalarının isimleri ve adetleri gizli tutulacak, Merkez-i Umumi'nin devlet daireleri, resmi makamlar, yabancılar, basın, siyasi partiler, kulüpler ve şahıslarla ilişkileri ise seçilecek beş delege ve onların son derece gizli bir şekilde seçeceği ekipler tarafından temin edilecekti. Bu beş delegenin her birinin başında olacağı daireler; 1- Siyaset, İstihbarat ve Hariciye, 2- Ordu teşkilatı, kuva-yı umumiye, silahlanma, seferberlik, harp hareketi ve hain kuvvetleri imha, 3- Sevkıyat, nakliyat, muhabere ve muvasala, 4- Gelir-gider, 5- Propaganda, muamelat-ı zatiye, yargılama ve cezalandırma işleriyle ilgilenecekti. Cemiyet yurt sathında köylere kadar varan bir teşkilat öngörmekteydi¹⁴.

Karakol Cemiyeti'nin güvenilir kimselere gönderilen "Teşkilat-ı Umumiye Talimatname"sinde ise silahlı grupların teşekkülü ve bunların faaliyetlerine dair ayrıntılı açıklamalar mevcuttu. Talimatname, Osmanlı Ordusu'nun mevcut kadro ve askeri teşkilat esası üzerine kurulmuş gizli bir Milli Ordu'dan bahsetmekteydi ve bu ordunun başkumandanının, erkan-ı harbiyesi'nin, ordu, kolordu ve fırka kumandanları ile bunların erkan-ı harbiyelerinin seçilmiş ve tayin edilmiş olup gizli tutulduklarını beyan ediyordu. Milli Ordu teşkilatına dahil Karakol şubeleri kendi hududu içinde ve civar bölgelerde siyasal faaliyet yürüten gayr-ı Müslim unsurlarla ve Müslim yahut gayr-ı Müslim adi çetelerle de mücadele ederek emniyet ve asayişini temin edecek muharebe çeteleri teşkil etmekle mükelleftiler. Programda cemiyetin maksadının sair unsurları imha ve zarara uğratmak olmayıp yalnız sair unsurların Müslümanlara karşı yapacakları her cinayet ve zararı misliyle cezalandırmayı vazifelerinden saydığı ve bu sebeple kana kan, göze göz, mala mal alıp ve hem de mukabele-i bilmissilde asgari iki misliyle hareket edeceği açıkça ilan edilmişti. Ayrıca haince faaliyetler içinde bulunanlardan nüfuz ve etki sahibi olanlar

¹³ Gürbüz, **a.g.t.**, s. 43-44. Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁴ Gürbüz, **a.g.t.**, s. 43-48.

uyarılarına rağmen faaliyetlerine devam ederlerse, oluşturulacak fedai teşkilatları vasıtasıyla derhal idam olunacaklardı¹⁵.

İstanbul sathında semt semt teşkilatlanan Karakol Cemiyeti¹⁶ Anadolu'daki direnişin iyice şekillenmesiyle İstanbul-Anadolu arasında insan, malzeme ve bilgi akışı için deniz yolunun yanında güvenli bir karayolu güzergahı oluşturmak için "menzil teşkilatı" kurulmasına karar vermişti. Menzil teşkilatı kurulması işi cemiyetin Üsküdar şubesine tevdi edilmiş ve bu hattın komutanlığına da Yenibahçeli Şükrü (Oğuz) Bey tayin edilmişti¹⁷.

Menzil hattının kurulması işi ile birinci derecede Kadıköy'de inzibat zabiti olarak görev yapan Yüzbaşı Dayı Mesut ve Maltepe Endaht Mektebi'nden Yavuz Fehmi Bey ilgilenmekteydi¹⁸. Cemiyet'in İstanbul'un Anadolu yakasındaki faaliyetlerini kolaylaştıran Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey, Karadeniz Müstahkem Mevki Kumandanı Emin Paşa¹⁹ gibi isimlerin yanında Gebze'de Hükümet Tabibi Doktor Fahrettin (Fahri Can) ve Maltepe Endaht Mektebi Müdürü Binbaşı Necati Bey gibi isimler bulunmaktaydı. Binbaşı Necati Bey milli çetelerin giyim ve iaşeleri ile ilgilenmekteydi²⁰. Yukarıda sayılan isimler dışında Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey'in yardımcısı Atıf Bey, Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey, Kartal Jandarma Kumandanı İzzet ve İzmit Jandarma Kumandanı Kerim Beyler de Menzil Teşkilatı'nın ihtiyaçlarını üstlenen isimlerdi. Menzil hattının Anadolu yakasındaki ilk durağı ise Sultantepe'de Şeyh Ata Efendi'nin Özbekler tekkesiydi ve hat Geyve'ye kadar devam etmekteydi. Şüphesiz ki gerek İstanbul-Anadolu arasında güven-

¹⁵ Karakol Cemiyeti'nin "Vezaif-i Umumiye Talimatnamesi"nin tam metni için bkz. Gürbüz, **a.g.t.**, s. 51-61.

¹⁶ Karakol Cemiyeti'nin İstanbul semtlerindeki teşkilatlanması için bkz. Gürbüz, **a.g.t.**, s. 29-34.

¹⁷ Tevetoğlu, **a.g.e.**, s. 9.; Gürbüz, **a.g.t.**, s. 89-91; Ercan Karakoç, "Milli Mücadelede Üsküdar", **II. Üsküdar Sempozyumu Bildirileri**, cilt I, İstanbul 2005, s. 155.

¹⁸ Mustafa Razi Yalkın, **Bulgar Sadık**, (Anlatan: Mehmet Sadık Poğda), İstanbul 1944, s. 217.

¹⁹ Hasene Ilgaz, "Kara-Kol Cemiyeti", **Tarih ve Edebiyat Mecmuası**, Yıl 17, sayı 1, sıra no: 193, s. 11-13.

²⁰ Ilgaz, **a.g.m.**, s. 11.

li bir yol tesis etmek, gerek bölgedeki Müslümanları Rum çetelerin saldırılarından korumak için atılması gereken önemli bir adım da bölgede silahlı teşekküller oluşturmaktı. Bu kapsamda seyyar gruplar kurulmuştu. Bu gruplar ise Maltepe Endaht Mektebi Talim Heyeti'nden Yüzbaşı Fehmi, Yüzbaşı Hulusi (Demir), Mülazım Kazım, Kadıköy İtfaiye Tabur Kumandanlığı'ndan Mülazım Ali, Mülazım Küçük Osman, Süvari Mülazımı Bedri Beyler tarafından kumanda edilmekteydi²¹. Teşkilatın silahlı gücünü takviye eden en mühim gelişmelerden birisi ise bölgede faaliyet gösteren önemli Müslüman çeteleri bünyesine dahil etmiş olmasıdır. İhtida etmiş bir Bulgar olan ve Teşkilat-ı Mahsusa adına önemli faaliyetlerde bulunup mütarekenin ardından kurduğu çeteyeyle Mart 1919'dan itibaren Alemdağ civarında her hangi bir örgütle bağlantısı olmaksızın münferit olarak Rumlara karşı faaliyet yürütmeye başlayan Bulgar Sadık da bu kapsamda ikna edilerek çetesiyle beraber teşkilata dahil edilmişti²².

Karakol Cemiyetinin Gebze'deki Yapılanması ve Yahya Kaptan'ın Bölgeye Gelişi

Karakol Cemiyeti'nin Kocaeli Yarımadası'nda en etkin olduğu bölge Gebze idi. Mütareke'yi takip eden aylarda Gebze kazasında kuvvetli bir İttihatçı yapılanmanın oluştuğu görülmektedir. Kaymakam Ferit Bey, Kadı Mithat Efendi, Jandarmanın Kumandanı Nail Bey (1919 Nisan ayında göreve başlayacaktır), Müftü Hüseyin Hüsnü, hükümet tabibi Fahrettin²³, Hakim Nihat, Savcı Nazmi, Mal Müdürü Behram Efendiler gibi hepsi de mücadele yanlısı İttihatçı isimler burada bir araya gelmişlerdi²⁴. Daha Mart 1919'da Rum Patrikhane-si, Gebze'de Müslüman köylülerin silahlandığı, bir takım Arnavut çeteler teşkil edilerek Hıristiyanlara karşı saldırılar tertiplendiği ve kaza idaresinin bu gelişmelere seyirci kaldığı yolundaki şikayetlerini Dahiliye Nezareti'ne bildirmiş ve Nezaret de 26 Mart 1919'da İs-

²¹ Karakoç, **a.g.m.**, s. 155.

²² Yalkın, **a.g.e.**, s. 217-218.

²³ Fahri Can, "Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu ?", **Yakın Tarihimiz**, cilt I, sayı 11, s. 334.

²⁴ Mahmut Goloğlu, **Üçüncü Meşrutiyet 1920**, Başnur Matbaası, Ankara 1970, s. 33.

tanbul Vilayeti'nden iddiaların incelenmesini istemişti²⁵. Bu bağlamda Gebze'ye giden Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey, başını Kesriyeli Arslan'ın çektiği, siyasal içeriği olmayan eylemlere iştirak eden ve 23 Mart 1919 tarihli tecil-i ceza kararnamesinden istifade etmek üzere jandarmaya teslim olan çete mensupları dışında, bölgede ne Arnavutlardan ve ne de asker kaçaklarından müteşekkil bir çete bulunmadığını rapor etti²⁶. Ne var ki devam eden şikayetler üzerine kaymakam Ferit ve Müftü Hüseyin Hüsnü'nün Nisan sonunda görevlerinden azledildikleri ve Nail Bey'in de, yine aynı sebeplerle azledilen seleftinin yerine Gebze Jandarma Bölük Kumandanlığı görevine bu sıralarda getirildiği anlaşılmaktadır. Yeni Kaymakam ise Nurettin Bey'di²⁷. Ama ne Ferit Bey ve ne de Hüseyin Hüsnü Efendi Gebze'yi terk etmişlerdi. İngiltere Fevkalade Komiseri'nin Gebze eski kaymakamı Ferit, eski müftü Hüseyin Hüsnü ve yeni atanmış olan müftü ile Belediye Tabibi Fahrettin Efendi ve Jandarma Kumandanı'nın Hıristiyanlara karşı tahriklerde buldukları ve Müslümanlara silah dağıttıkları yolundaki uyarısı üzerine²⁸, Dahiliye Nezareti 4 Ağustos 1919 tarihli yazısıyla inceleme yapılmasını İstanbul Vilayeti'ne bildirdi²⁹. İnceleme talebi kendisine ulaşan Gebze Kaymakamı Nurettin Bey 12 Ağustos 1919 tarihli raporunda, 'göreve başladığı Nisan sonundan itibaren yeni Jandarma Kumandanı Nail Bey ile beraber yaptıkları yoğun çalışmalar neticesinde kazanın şekavet pisliğinden temizlendiğini ama asayişin varlığından rahatsız olan ve İttihat ve Terakki'yi yeniden iktidara taşımaya azmetmiş eski kaymakam Ferit, eski müftü Hüseyin Hüsnü ve doktor Fahrettin'in "mevcut hükümetin meşru olmadığı, milletin harekete geçmesi gerektiği, milli teşkilata şiddetli ihtiyaç duyulduğu, Yunanlılar

²⁵ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dahiliye Nezareti Umur-u Mahalliye-i Vilayat Müdüriyeti** 159/26 lef 2 ve3.(Bundan sonra BOA. DH.UMVM.)

²⁶ **BOA. DH.UMVM** 159/26 lef 4. Jandarmaya teslim olan 12 kişinin isimleri için bkz; aynı belge, lef 1.

²⁷ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus** 50-2/37 lef 7. (Bundan sonra BOA. DH.KMS.)

²⁸ **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 2.

²⁹ **BOA. DH.KMS.** 50-2/37 lef 3/1.

tarafından silahlandırılan Darıca Hıristiyanlarına karşı Müslümanların da silahlanması gerektiği, Enver ve Cemal Paşalar'ın Kafkasya, Rauf ve Mustafa Kemal Paşalar'ın da Erzurum'da birleşik bir kütle olarak bir araya gelip milli teşkilat yaptıkları" yolunda propaganda ve faaliyette buldukları haberlerinin son derece artması üzerine Hıristiyanların büyük korkuya kapıldığını, Rum gazetelerinin Arnavut çetesinin Ferit ve zabitan tarafından himaye gördüğünü açıkça yazmakta olduklarını ve bu durumda halkı teskin etmek için Ferit, Hüseyin Hüsnü ve Fahrettin'in Gebze'den uzaklaştırılmalarını idari ve siyasi açıdan bir zorunluluk olduğunu bildiriyordu. Gebze Kaymakamı, yaptığı çalışmalarla kazada İttihatçı yapılanmanın önüne geçtiğini ve bölgesinde unsurlar arası olaylara izin vermeyeceğini de ifade ediyordu. Yeni Jandarma Kumandanı Nail Bey hakkındaki iddiayı da yalanlayarak, Nail Bey'in divan, köy bekçi ve korucularına nizama uygun olarak dağıtmaya zorunlu olduğu 150 adet silah dışında gayr-ı resmi olarak hiç kimseye silah vermediği, bekçi ve koruculara dağıtılan silahların asayiş sağlama yolundaki katkısının hariçten çete taarruzlarının son bulmuş olmasından anlaşılabileceğini ifade ile Tavşancıl'a geldiği ihbar edilen bir miktar silahın ortaya çıkarılması için gerekenlerin yapıldığını bildiriyordu³⁰. Üsküdar Mutasarrıflığı'nın görüşü de Ferit, Hüseyin Hüsnü ve Fahrettin Efendiler'in Gebze'den uzaklaştırılmaları yönündeydi³¹. Bu bilgiler kendisine ulaşan Dahiliye Nezareti 28 Ağustos tarihli yazısıyla Ferit, Hüseyin Hüsnü ve Fahrettin Efendilerin ahaliyi hükümete karşı kışkırtmak ve unsurlar arasında düşmanlığı körüklemek suçlarından dolayı gereken tahkikatın acilen yapılarak evrakın da Divan-ı Harb-i Örfi'ye gönderilmesini İstanbul Vilayeti'ne emretti³². Doktor Fahrettin (Fahri Can) kendi anılarında köylülere silah dağıtılmasının kendi fikri olduğunu söylemektedir. Buna göre Gebze bölgesindeki Müslüman köylere karşı süregelen Şile-Yeniköy Rum eşkıyasının saldırıları ve jandarma kuvvetinin bu çetelerle mücadele edebilecek durumda olma-

³⁰ BOA. DH.KMS. 50-2/37 lef 7.

³¹ BOA. DH.KMS. 50-2/37 lef 6.

³² BOA. DH.KMS. 50-2/37 lef 5/1.

ması sebebiyle, kendi önerisiyle Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey bütün köylerdeki gençlerin bir listesini alarak muhtarlar vasıtasıyla jandarma deposundaki silah ve cephaneyi köylülere dağıtmış, ayrıca bütün köylerde bir nöbet ve parola sistemi yürürlüğe sokulmuştu³³. Anlaşılan Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey, İttihatçı yapılanmayla olan ilişkisini Kaymakam Nurettin Bey'den gizlemeyi başaramamıştı. Köylülere silah dağıtma işini yasal prosedüre dayandırmış ve Nurettin Bey'in şهادetiyle görevine devam edebilmişti.

Aslında Kaymakam Nurettin Bey'in Gebze'deki ilişkileri son derece karmaşıktır. Kendisi Nail Bey'i aklamaya çalışırken, ileride bölgedeki İttihatçılar tarafından istenmeyen adam ilan edilecektir ve aynı muameleye maruz kalacak olan Yahya Kaptan'ı Karakolculara karşı müdafaa edecektir. Nurettin Bey bölgede İttihatçı faaliyetleri engellediğini iddia etse de onun kaymakamlığı döneminde Rum çetelere karşı daha etkili bir girişim olarak Gebze Hükümet Tabibi Fahrettin Efendi, Kara Arslan çetesiyle irtibata geçti ve çete reisi Arslan Kaptan'ı Yeniköy Rum çetelerine karşı mücadele etme konusunda ikna etmeyi başardı. Buna paralel olarak Yüzbaşı Nail Bey de Gebze eşrafını, civardaki mal ve mülklerini Yeniköy Rum çetelerine karşı muhafaza etmesi karşılığında Arslan Kaptan'a her ay belli bir meblağ ödemeleri konusunda ikna ediyordu. Böylece daha önce Rum çeteleriyle karşı karşıya gelmemeyi tercih ederek ihtiyaçlarını da köylerden karşılayan Kara (Büyük) Arslan çetesi Gebze bölgesinin ilk seyyar milli kuvveti olarak ortaya çıkmış oldu. Bir süre sonra Sarı (Küçük) Arslan çetesi de kazanıldı. Bölgede güçlenen milli kuvvetlerin daha sistemli çalışması ve belli bir düzene kavuşması amacıyla Yenibahçeli Şükrü Bey, Gebze mıntıkasındaki silahlı milli kuvvetlerin başına Yahya Kaptan'ın getirildiğini Gebze'ye bildirdi. Beraberinde on iki kişilik müfrezesi ve Osman Kaptan bulunduğu halde bölgeye gelen Yahya Kaptan Tavşancıl'ı kendisine karargah

³³ Fahri Can, "Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Milli Kuvvet Nasıl Kuruldu ?", **Yakın Tarihimiz**, cilt I, sayı 11, s. 335.

olarak seçti ve yerleştiği eve derhal bir jandarma telefonu bağlandı. Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Nail Bey bütün karakollara Yahya Kaptan'a karşı saygıda kusur etmeyerek kendisini bir amir gibi görmeleri emrini verdi³⁴. Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a geliş tarihi

³⁴ Fahri Can, "Birinci Dünya Harbinden Sonra İlk Millî Kuvvet Nasıl Kuruldu?", **Yakın Tarihimiz**, cilt I, sayı 13, s. 394-395; Şükrü Uras Mondros Mütarekesi'nin ardından Yahya Kaptan'ın İstanbul'a, Irak'ta sürgünde olduğu sırada Halil Paşa'nın da yardımıyla müteahhlik yaparak kazandığı bir miktar para ile döndüğünden bahseder. Bkz. Şükrü Uras, **Yahya Kaptan**, Akba Yayınları, İstanbul, 1968, s. 106. Ancak Halil Paşa kendi anılarının Bekiraga Bölüğü'nden kaçırılışını anlattığı ve Yahya Kaptan'dan da bahsettiği kısmında, Kaptan'ı önceden tanıdığına dair hiçbir değininde bulunmadığı gibi, ilk kez karşılaştığı şekilde yorumlanabilecek ifadeler kullanmaktadır. Bkz. M. Taylan Sorgun, **İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e Bitmeyen Savaş – Kütülamare Kahramanı Halil Paşa'nın anıları**, 7Gün Yayınları, İstanbul, 1972, s. 282-284. Mondros Mütarekesi'nin akdiyle beraber İstanbul'a dönen Yahya Kaptan, ailesiyle birlikte Küçükköy'ü terk ederek Çarşamba semtine taşınmak durumunda kalmıştır. Zira savaş sırasında tehcir edilen Küçükköy Rumları mütarekenin ardından buraya geri dönmüşlerdi. Bkz. Uras, **a.g.e.**, 101. Cevdet Yakup Baykal'ın 1959 yılında yayımlanan ve hiçbir kaynak belirtmeksizin yazdığı destansı makalesinde, Yahya Kaptan'ın Irak cephesinde beraber vazife yaptığı Tavşancılı ihtiyat hesap memuru Mustafa Ragıp Efendi tarafından mütarekeden hemen sonra (her nedense) köye getirildiği, köy ihtiyat heyetinin yiğitliğini öğrendikleri Yahya Kaptan'ı Şile-Yeniköy Rum eşkiyasının tecavüzlerine karşı korucubaşı tayin ettiği ve bundan sonra Kaptan'ın, yazdığı mektuplarla arkadaşlarını Tavşancıl'a toplayarak burayı bir karargaha çevirdiği anlatılmaktadır. Silah ihtiyacını karşılayamayan Yahya Kaptan, Bahriye Nezareti'nden Kolağası Zihni Bey'e başvurur ve onun yardımlarıyla Bahriye Nezareti deposundan çıkarılan yüz elli Alman maveri ve otuz sandık cephaneye Kumkapı'da bekleyen bir motora yüklenerek deniz yoluyla Tavşancıl'a getirilir. Bu olaydan sonra Yahya Kaptan ismi sadece Tavşancıl'da değil Gebze ve civarında da korku ve hürmetle anılmaya başlar ve bir önder olarak kabul edilir. Yahya Kaptan ve adamları, Karaarlan ve İdris çetelerinin de kendilerine katılmasıyla Rum çetelerini sindirir ve Rum köyleri ile beraber İtilafçılarla işbirliği içinde olanları da baskı altına alır. Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti ile olan bağlantısı hiç zikredilmemekle beraber bu anlatılanlar başka kaynaklar tarafından teyit edilebilir mahiyettedir. Ancak Baykal'ın makalesi genel olarak vahim tarihsel yanlışlıklarla doludur. Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey millî kuvvetlere aleyhtar bir isim olarak zikredilirken, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa ile daha Erzurum Kongresi sırasında temasa geçtiği iddia edilir. Yine Yahya Kaptan'ın o sıralarda mevcut olmayan Kuva-yı İnzibatiye tarafından takip edildiği ve bütün bu olayların Damat Ferit Paşa'nın sadareti döneminde meydana geldiğine dair gerçek dışı bilgiler aktarılmaktadır. Bkz. Cevdet Yakup Baykal, "İstiklal Harbinin İlk Şehidi Yahya Kaptan", **Tarih Coğrafya Dünyası**, C. I, sayı 1, İstanbul, 15 Nisan 1959, s. 49-54. Yahya Kaptan'ın eniştesi olan Şükrü Uras da Baykal'ın makalesindeki benzer bir üslupla kaleme aldığı ve ilk olarak 31 Temmuz 1959 tarihli "Tarih Coğrafya Dünyası" dergisinde yayınlanmaya başlayıp daha sonra 1968 yılında kitaplaştırılan geniş kapsamlı eserinde Yahya Kaptan'ın Karakol Cemiyeti ile ilişkisine yine hiç değinmez ve Baykal'ın vahim tarihsel yanlışlıklarını tekrarlamakla birlikte bunlara yenilerini de ekler. Mesela Uras, Yahya Kaptan'ın mütareke döneminin başlarında Zihni Bey ve arkadaşları vasıtasıyla aslında o tarihlerde mevcut olmayan M.M. grubuyla temas ettiğini iddia eder. Bkz. Uras, **a.g.e.**, s. 106.

Şükrü Uras tarafından 1919 yılı Haziran ayı olarak verilmektedir³⁵. Burada altı çizilmesi gereken meselelerden birisi de Yahya Kaptan'ın Kocaeli yarımadasındaki silahlı milli müfrezelerin değil, sadece Gebze bölgesindeki silahlı grupların başına getirilmiş olmasıdır³⁶. Yüzbaşı Hulusi, Bulgar Sadık, Küçük Arslan gibi gruplar Yahya Kaptan'a bağlı değillerdi. Yahya Kaptan grubunun en önemli isimleri ise Büyük Arslan ve İdris Beylerdi. Nurettin Bey'in raporunda bahsettiği Tavşancıl'a giden silahlar meselesi de Yahya Kaptan'ın Ağustos ayında bölgede teşkilatını ikmal etmekte olduğunu göstermektedir. İleride görüleceği gibi, Yahya Kaptan'a bağlı silahlı insanların sayısı zamanla olağanüstü boyutlara ulaşmıştır. Bunların ihtiyaçlarının, yine ileride görüleceği gibi yerel kaynaklardan (aşar gelirleri ve tütün sevkıyatı gibi) ve İstanbul'dan getirilen parayla karşılandığı anlaşılmaktadır. Halil Paşa anılarında, kendisi Tavşan-

Bu iddia Şener Aksu'nun da tespit ettiği gibi Kaptan'ı İttihatçı Karakol Cemiyeti ile ilişkilendirmekten kaçınmaya ve en başından beri Mustafa Kemal Paşa ile bağlantılı göstermeye yönelik bir girişim gibi gözükmektedir. Bkz. Aksu, **a.g.e.**, s. 137-138. Zaten Uras bunu açıkça iddia etmektedir. Baykal'ın verdiği bilgiyi doğrulayacak şekilde Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'a hesap memuru Ragıp Efendi ile birlikte yanında dört kişi daha olduğu halde geldiğini yazan Uras, köylüler arasında bu yeni gelenlerin Mustafa Kemal Paşa tarafından gönderildiği rivayetinin dolaştığını, Ragıp Efendi'nin de köylüye, Yahya Kaptan'ın Kuva-yı Milliye teşkilatı için gelmiş olup bu teşkilatın Kocaeli yarımadasındaki tüm köyleri kapsayacağı bilgisini verdiği öne sürer. Bkz. Uras, **a.g.e.**, s. 110-111. Ancak görüleceği gibi Mustafa Kemal Paşa'nın değil ama Karakolcuların Yahya Kaptan için öngördükleri vazife alanı bütün Kocaeli Yarımadası olmayıp sadece Gebze ve civarıdır.

³⁵ Uras, **a.g.e.**, s. 110.

³⁶ Seyyar gruplar dışında Kadıköy mıntıkasında Orhan Veysel Bey, Şile'de Yusuf Ziya (Şahap) Bey, Kartal'da İhsan Bey, Beykoz'da Korsan Murat Bey görev yapmaktaydılar. Yahya Kaptan'dan önce ve sonra Gebze ile Dayı Mesut (Gürbüz) Bey'in ilgilendiği anlaşılmaktadır; Bkz; Süleyman Beyoğlu, "Milli Mücadele ve Özbekler Tekkesi", **Üsküdar Sempozyumu I**, (23-25 Mayıs 2003) Bildiriler, cilt I, Üsküdar Belediyesi, İstanbul, Ocak 2004, s. 207. Yahya Kaptan'ın faaliyet alanının kuzeyde Şile'ye ve batıda Kartal'a doğru uzanmadığı, mütareke döneminde Kartal ve Şile civarında mühim faaliyetleri bulunmuş olan Bulgar Sadık'ın oldukça ayrıntılı anılarında pek çok ismin yanında Yahya Kaptan'dan hiç bahsetmemesinden de anlaşılmaktadır. Bu durum, Bulgar Sadık'ın koyu bir İttihatçı olmasından ötürü, Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa'nın emrine girmiş olmasına duyduğu tepkiyle izah edilemez. Bulgar Sadık her ne kadar Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapmış ve Karakol teşkilatına katılmışsa da politik açıdan Mustafa Kemal Paşa'ya yakın bir duruş sergilemektedir. Bununla beraber Karakolcuların vatanseverliğini teslim ederek Mustafa Kemal Paşa ile çatışmalarından bahsetmez.Bkz. Yalkın, **a.g.e.** Ancak o dönemde kendisi Yahya Kaptan'ın itham edildiği gibi Karakolcular tarafından bölgede asayişsizliğe yol açan eylemler yapmakla itham edilmiştir. Bkz. Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik**, s. 205-206, vesika 204.

cıl'dayken Kara Vasıf Bey'in köye geldiğini ve Yahya Kaptan'a 4.000 lira teslim ettiğini anlatmaktadır³⁷. Sonuç olarak Karakol Cemiyeti 1919 Sonbaharı'na girilirken Kocaeli yarımadasında artık önemli operasyonlara imza atabilecek bir konumdaydı.

Yahya Kaptan'ın Bölgedeki Faaliyetleri

Yahya Kaptan'ın bölgede Heyet-i Temsiliye öncesi döneme ait tespit edilebilen faaliyetlerinin başlıcaları şunlardır; Kurduğu teşkilatın silah ihtiyacını karşılamak için Şevket Turgut Paşa'nın Harbiye Nazırı olduğu dönemde Ahırkapı cephaneliğinden beş yüze yakın silah ve otuz sandık cephaneyi kaçırarak Tavşancıl'a getirmek, Darıcalı İstelyanos çetesini imha etmek, yine bir başka Rum çetesini de pusuya düşürerek önemli zayıat verdirmek, Darıca gümrüğündeki yetmiş beş çuval unu ele geçirerek Anadolu'ya göndermek³⁸. Ne var ki aynı günlerde Yahya Kaptan'ın, bölgedeki vazifesine mevcut şartlar altında devam etmek konusunda çok istekli olmadığına dair veriler de mevcuttur. Halil Paşa ve Küçük Talat Bey'in Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılması eyleminde, söz konusu şahısları Çamlıca'da teslim alarak Kocaeli Yarımadası'ndan çıkarmak konusunda İbrahim (Çolak) Bey tarafından ikna edilmeye çalışılan Yahya Kaptan, “yalnız müşkül vazifeler için aranıldığını, sair zamanlarda hatırını bile soran olmadığını” ifade ederek itiraza yeltenmiş ancak sonuçta görevi kabul etmişti³⁹. Anlaşılan “sair zamanlarda hatırını bile soran olmadığı” ifadesiyle madden desteklenmediğini ima ediyordu ki yukarıda

³⁷ Sorgun, **a.g.e.**, s. 284.

³⁸ Özel, **a.g.t.**, s. 37-38

³⁹ İbrahim Çolak, **Milli Mücadele esnasında Kuva-yı Seyyare Kumandanlığına Ait Hatıratım**, yayına hazırlayan; Orhan Hülagü, Emre Yayınları, İstanbul 1996, s. 24-25. İbrahim Çolak'ın anlatımına göre Halil Paşa ve Küçük Talat Bey'i kaçırma işini organize eden grubun temsilcisi olarak Ali Rıza Bey kendisiyle görüşmüş ve firarileri Salacak'ta karşılayarak Çamlıca'ya kadar refakat etmesini istemiştir. Daha önceki bir girişimde firarileri Çamlıca'da teslim alacak olan Yahya Kaptan, kimsenin gelmemesi üzerine sinirlenerek geri dönmüştü ve İbrahim Bey'den istenen şeylerden biri de Yahya Kaptan'ı eyleme yeniden vazife alması için ikna etmesiydi. Bkz; Çolak, **a.g.e.**, s. 24-25. İkna işinin İbrahim (Çolak) Bey'e havale edilmesinin muhtemel sebebi Birinci Dünya Savaşı sırasında Yahya Kaptan'ın İbrahim (Çolak) Bey'le beraber Bulgaristan'da Sırplar'a karşı beraber mücadele etmiş olmasıdır. İbrahim (Çolak) Bey Yahya Kaptan'ı “fedakar bir çete reisi” olarak tanımlar. Bkz. Çolak, **a.g.e.**, s. 16. Halil Paşa da kendi anılarında boğazın Anadolu kıyısındaki Seli-

da belirttiğimiz gibi Kara Vasıf Bey bir hafta içerisinde 4.000 lirayı getirip Tavşancıl'da Yahya Kaptan'a teslim etme ihtiyacı hissetmişti. İzmit Mutasarrıflığı'nın Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 3 Eylül 1919 tarihli şifreden ise Değirmendere-İznik yoluyla Eskişehir'e doğru sevk edilen firarilere, Yahya Kaptan ve Arnavut Arslan'ın refakat ettiklerinin hükümet tarafından öğrenildiği anlaşılmaktadır⁴⁰. Bu önemlidir zira İstanbul hükümetlerinin Yahya Kaptan'ın bölgedeki varlığı ve faaliyetleri konusundaki tavrında şüphesiz ki etkili olacaktır. Yahya Kaptan, başlangıçta kendisini destekleyen Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey'le de sorunlar yaşamaktaydı. Bu sorunun temelinde ise Yahya Kaptan'ın Nail Bey'i kendi üzerinde bir otorite olarak görmek istememesi yatmaktaydı. Nitekim Yahya Kaptan'ı Mustafa Kemal Paşa'ya öneren ARMHC İzmit teşkilatı sorumlusu Sırrı Bey bile Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 12 Ekim 1919 tarihli telgrafta şu açıklamayı yapmayı gerekli görecektir: “ *Artık yüz göz olduğu Nail Bey'in Yahya Kaptan üzerinde nüfuz-u resmisi kalmadığından doğrudan doğruya taraf-ı samilerinden gönderilecek cerzabeli ve kudretli bir zabitin o civar teşkilatını emri altına alması katiyen taht-ı mecburiyededir*”⁴¹.

Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'un Anadolu Yakasında Teşkilatlanma Çabası ve Mustafa Kemal Paşa'nın Yahya Kaptan'la İlişkiye Geçmesi

Heyet-i Temsiliye'nin İstanbul'un Anadolu yakasında teşkilat yapma girişimleri, Sivas Kongresi'nin ardından ARMHC'nin müm-

miye'de kendilerini yedi-sekiz adamıyla İbrahim Çolak Bey'in karşıladığını, Yahya Kaptan'la ise Kısıklı'nın ilerisinde, Çamlıvar (Çamlıca, sehven Çamlıvar şeklinde yazılmış olabilir) arkasındaki küçük bir köyde buluştuklarını anlatıyor. Bundan sonra Halil Paşa, Yahya Kaptan ve adamlarıyla beraber Tavşancıl'a geçerek bir hafta kadar o civarda kaldıklarını anlatmaktadır. Bkz; Sorgun, **a.g.e.**, s.282-284. Dolayısıyla Halil Paşa'nın Bekirağa Bölüğü'nden kaçırılma işinin bizzat Yahya Kaptan ve adamları tarafından gerçekleştirildiğine dair iddialar doğru değildir. Bu iddialar için bkz. Uras, **a.g.e.**, s. 117-118; Baykal, **a.g.m.**, s. 51; Hasan İzzetin Dinamo, **Kutsal İsyan**, C. 6, May Yayınları, İstanbul 1967, s. 21.

⁴⁰ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Dahiliye, Şifre Kalem** 645/46. (Bundan sonra BOA.DH.ŞFR.)

⁴¹ **Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi Atatürk Arşivi Kataloğu, Ziraat Bankasından Gelen Evrak**, Kutu:3 Gömlek:3 belge:3-1. (Bundan sonra ATASE ATAŞB.)

kün olan her yerde teşkilatlanarak nüfuz alanını genişletmek ve yine mümkün olan her yerde gerektiğinde silahlı hareket gerçekleştirmeye hazır milli müfrezeler teşkil etmek çabasının bir uzantısıdır. Heyet-i Temsiliye'nin bu faaliyetlerinin İstanbul'un Anadolu yakasındaki yansıması şu seyri takip etmiştir; 2 Ekim'de Yahya Kaptan'ın İzmit tarafından kendisine tavsiye edildiği günün akşamı (2/3 Ekim) Mustafa Kemal Paşa Sırrı Bey'e bir telgraf çekerek, İzmit'te olduğu gibi Gebze ve havalisinde de milli hareketin tesis edilmesi gerektiğini, bu kapsamda Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey'le irtibata geçilmesini bildirmiştir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa hem Nail Bey'e ve hem de Yahya Kaptan'a özel selamlarının iletilmesini istemiştir. Bu telgrafta dikkat çekici önemli bir husus daha mevcuttur. Mustafa Kemal Paşa “diğer Arslan ve Kara Mehmet'in ilk fırsatta arzularının temini esbabına tevessül tabiidir” şeklinde bir ifadede bulunmaktadır⁴². Maalesef burada zikredilen Arslan'ın Küçük mü yoksa Büyük Arslan mı olduğu belirtilmemiştir. Büyük Arslan'ın Yahya Kaptan'ın emri altında olduğu düşünülürse Küçük Arslan'ın kastedilmiş olma ihtimali daha yüksek görünmektedir. Bu önemlidir zira Kara Vasıf Bey daha sonra Mustafa Kemal Paşa'ya Küçük Arslan'ı savunurken, daha önce bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından bu isme Necati Bey vasıtasıyla parasal yardım yapıldığını ileri sürecektir⁴³ ki Mustafa Kemal Paşa Nutuk'ta ne Küçük Arslan çetesinden haberi olduğunu ne de böyle bir yardım yapmış olduğunu asla hatırlamadığını ifade etmektedir⁴⁴.

Aslında Nail Bey'le Sırrı Bey arasındaki temasın daha evvelden sağlanmış bulunduğu anlaşılıyor. 4 Ekim 1919 günü öğleden sonra Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Yüzbaşı Nail Bey kaza kaymakamı Nurettin Bey'e, kendisinin bir aydan beri Teşkilat-ı Milliye ile temasta bulunduğunu ve Gebze'de bir takım tedbirler almaya memur edildiğini söyleyerek ertesi gün, yani 5 Ekim'de Teşkilat-ı Milliye tarafından özel bir memur gönderileceğini ve en uygun yolun süku-

⁴² ATASE ATAZB K:2 G:80 b: 80-1

⁴³ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk Muhteviyatına Ait Vesaik**, s. 205, vesika 204.

⁴⁴ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 195.

netle iltihak etmek olduğunu' açıkça söylemişti. Bu kişi İzmit'ten gelen Sırrı Bey'dir. Bu gelişmeler üzerine Kaymakam Nurettin Bey durumu bizzat Üsküdar'a giderek ayın altısında Mutasarrıf Ziver Bey'e aktarır. Ziver Bey şimdilik kati bir emir gelene kadar, kazaya gelecek olan Milli Teşkilat temsilcilerinin kaza işlerine müdahale ettirilmemesi ancak kendilerine oradan merkezi hükümet ve hilafet makamıyla haberleşmede serbest olduklarının söylenerek kolaylık gösterilmesini tavsiye eder⁴⁵. Tam bir Kuva-yı Milliye karşıtı olduğu bilinen Ziver Bey'in bu müsamahakar tutumunun sebebi ise Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin Anadolu'dan gelen baskılara dayanamamayaarak istifa etmesinin ardından Kuva-yı Milliye'ye daha yakın duran Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin henüz birkaç gün önce vazifeye başlamış olmasından kaynaklanan belirsiz atmosferdir. Beklendiği gibi Sırrı Bey Gebze'ye gelir ve 6 Ekim günü Bahriye Zabiti Zihni ve Jandarma Müfreze Kumandanı Sabahattin Beylerin de iştirakleriyle Yahya Kaptan'ın Kuva-yı Milliye'ye resmen iltihakı merasimi yapılır⁴⁶. Aynı günün akşamı (6/7 Ekim) Üsküdar Mutasarrıflığı'na 'Gebze Kazası Kadısı Midhat' imzasıyla "eşraf ve ahali bugün öğleden sonra saat üçte hükümet dairesinde toplanarak Kuva-yı Milliye'ye iltihak ettiklerini resmen ilan eylemişlerdir. Biz de aynı hisse tabii olarak ahali ile beraber Kuva-yı Milliye'ye iltihak ve telgraf muhaberatı rabitasını kestiğimizi bildiririz" mealindeki telgraf ulaşır⁴⁷. Ertesi gün de (7 Ekim) Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Nail Bey Kuva-yı Milliye'ye iltihak ettiğini ve Üsküdar Taburuyla bağlarını kopardığını bildiren telgrafını gönderir⁴⁸. Nail Bey'in teminatı üzerine Sırrı Bey tarafından Gebze'ye davet edilen Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Remzi Bey de aynı gün kazaya gelir ve kendisine Üsküdar ve civarında teşkilat yapılması görevi verilir. Üsküdar Merkez'in Kuva-yı Milliye'ye iltihakı ise hassas bir konu olduğundan emir geldiğinde gereği yapılmak üzere Mustafa Kemal Paşa'ya havale edil-

⁴⁵ BOA. DH.KMS. 53-4/3 lef 6, 7.

⁴⁶ BOA. DH.KMS. 57-1/39 lef 5/2.

⁴⁷ BOA. DH.KMS. 53-4/3 lef 6.

⁴⁸ BOA. DH.KMS. 53-4/3 lef 5.

miştir. İstanbul Jandarma Alay Kumandanı Nazmi Bey de Gebze'ye gelmiş, ne var ki Sırrı Bey kendisine tam olarak güvenemediğinden açılammış ama milli harekete meyilli bulunduğunu Sivas'a bildirmişti⁴⁹. Bu noktada Gebze Kaymakamı Nurettin Bey'in kaza merkezine döndüğünde nasıl bir tutum sergileyeceği önem kazanmıştır. 7 Ekim'de Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği başka bir telgrafta Sırrı Bey, Üsküdar'a gitmiş olan Nurettin Bey'in o gün Gebze'ye döndüğünü haber veriyor ve kaymakam hakkında izlenmesi gerektiğini düşündüğü yolu da izah ediyordu. Buna göre Gebze'de sadece teşkilat yapılmakla yetinilecekse kaymakamın görevine devam etmesine izin verilebilir ve durum teşkil olunacak Gebze Heyet-i Temsiliyesi'ne yazılabilirdi. Yok eğer milli bir hareket olacaksa o zaman kaymakamın bir müddet bekleme halinde kalması gerekliydi⁵⁰. Ancak Hüseyin Hüsnü Efendi başkanlığında teşekkül eden Gebze ARMHC Heyet-i Temsiliyesi tarafından Sivas'a gönderilen 9 Ekim tarihli telgrafta, Kaymakam Nurettin Bey'in kazaya geldiği günden beri ahlaken arızalı bazı kişileri etrafına topladığı, fırkacılık yaparak ahali arasında nifak saçtığı ve öteden beri Kuva-yı Milliye hareketini küçümsediği bildirilerek Sırrı Bey tarafından işten el çektirilmiş olmasına rağmen ayın sekizinde Sırrı Bey'in Gebze'den gitmesiyle beraber işinin başına geçtiği ifade ediliyordu. Telgrafa göre ahali tarafından nefret edilen bu kişinin göreve devam etmesinin kazada istenmeyen sonuçlar doğurması muhtemeldi⁵¹. Ancak Sivas'tan Mustafa Kemal Paşa imzasıyla gönderilen cevapta şimdilik sükun ve intizamın muhafaza edilmesine çalışılması isteniyor ve İstanbul'dan Gebze'ye tahkikat için bazı isimlerin geleceği, gerekirse ilgili mercilere başvurulacağı ifade ediliyordu⁵². Nitekim Mustafa Kemal Paşa 12 Ekim'de Harbiye Nezareti Telgrafhanesi vasıtasıyla Beykoz'da Yüzbaşı Ali Şevket Efendi'ye çektiği ve Üçüncü Kafkas Fırkası eski kumandanı Kaymakam Kemal Bey'e verilmesini istediği telgrafında,

⁴⁹ ATASE ATAZB. K:2 G:122 b:122-1,2.

⁵⁰ ATASE ATAZB. K:2 G:122 b:122-3.

⁵¹ ATASE ATAZB. K:13 G:16 b:16-1.

⁵² ATASE ATAZB. K:13 G:16 b:16-2.

gerek Gebze'ye ve gerek Adapazarı'na tahkikat için güvenilir isimler gönderilmesini istiyordu⁵³.

8 Ekim'de ise bu sefer Kartal Jandarma Bölük Kumandanı Ahmet İzzet Bey ve Kartal Kaymakamı Fikri Bey Kuva-yı Milliye'ye iltihak ettiklerini Üsküdar Merkez'e bildiren telgraflar çekmişlerdi⁵⁴. Böylece gerek Gebze ve gerek Kartal kazaları jandarma kumandanları ve sivil memurları ARMHC Heyet-i Temsiliyesi'nin otoritesini resmen tanıdıklarını ve Cemiyet'e iltihaklarını ilan ediyorlardı.

ARMHC'nin Gebze ve Kartal'ı bünyesine almasına paralel olarak cereyan eden bir girişimi de bölgede kendisine bağlı ve her an harekete geçmeye hazır silahlı bir kuvvet edinmekti. Atatürk Nutuk'ta bu girişimin özel amacını, düşmanların memleket dahilinde asayiş olmadığını, Hıristiyan ahaliye saldırılarda bulunduğu ve bu saldırıların arkasında da teşkilat-ı millinin olduğu propagandasına bir zemin olmak üzere, kendilerinin teşkil ettirip özellikle Hıristiyanlar üzerine saldırttığı çetelerin faaliyetlerine mani olmak yolundaki tedbirler kapsamında ele almaktadır. Buna göre düşmanların bu çabaları özellikle İstanbul'a yakın bölgelerde yoğunlaşmış ve İstanbul Hükümeti'nin bile Kuva-yı Milliye'yi suçlamasına yol açacak kadar başarılı olmuştur. Bu faaliyetlere karşı İzmit mıntukasında silahlı milli müfrezeler oluşturulup güvenilir subayların yardımları temin edilip bu hain çetelerin ortadan kaldırılması düşünülmüştür⁵⁵. Heyet-i Temsiliye tarafından bu maksadı gerçekleştirecek bir kumandanı kendilerine tavsiye etmesi için İzmit teşkilatına danışıldığında Yahya Kaptan'ın ismi verilmiştir⁵⁶. Neticede Mustafa Kemal Paşa'ya önerilen Yahya Kaptan konuyla ilgili olarak İzmit tarafından bilgilendirildiğinde Sivas'a kendisini tanıtan ve oranın emrine hazır olduğunu beyan eden bir telgraf göndermiş ancak bu telgraf İstanbul tarafından engellenmişti. 4 Ekim'de aynı mealdeki telgraf Gebze yakınlarındaki Kuşçalı'dan Sivas'a gönderildi. Yahya Kaptan'dan gelen bu telgraf Musta-

⁵³ ATASE ATAZB. K:13 G:16 b:16-3.

⁵⁴ BOA. DH.KMS. 53-4/3 lef 20, 26.

⁵⁵ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 190,191.

⁵⁶ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 191.

fa Kemal Paşa tarafından aynı gün cevaplandırıldı ve bulunduğu havalede kuvvetli bir teşkilat yapması, Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtasıyla Sivas'la irtibata devam etmesi ve hazır bulunması emredildi⁵⁷. Ancak bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuk'ta çizdiği tablonun bölgede zaten mevcut olan Kuva-yı Milliye teşkilatını dışarıda bıraktığının altını çizmek gerekir. Bu dönemde bölgede onlarca seyyar ve sabit müfreze mevcuttu ve görüleceği üzere Yahya Kaptan'ın adamlarının sayısı da yüzlerle ifade ediliyordu. Yine telgraftan anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Kemal Paşa ya Yahya Kaptan'ın sahip olduğu kuvvetten detaylı bir malumata sahip değildi ya da yeterli görmüyordu. Kara Vasıf Bey'in Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa'yı bu konularda fazlaca bilgilendirmediği düşünülebilir. Görüleceği gibi Kongre esnasında aralarında bir güven problemi zuhur etmiş ve bir daha da giderilememiştir. Mustafa Kemal Paşa İstanbul civarındaki teşkilata hiçbir zaman güven duymayacak ve Heyet-i Temsiliye'nin kontrolü altında yeniden yapılandırılmasına çalışacaktır.

Şunu da ifade etmek gerekir ki Mustafa Kemal Paşa'nın endişelerinden biri de çapulculuk meselesiydi. Heyet-i Temsiliye'ye bağlı olarak faaliyet gösterecek silahlı grupların bu tür davranışlara tevessül etmelerinin verilen mücadelenin amacının sorgulanmasına yol açıp meşruiyetine büyük darbe indireceğinin farkındaydı. Bu hassasiyetini İzmit'te teşkilatın başındaki Sırrı Bey'e yazdığı 2/3 Ekim 1919 tarihli yazısında ortaya koymuştur. Buna göre icap eden kuvvetler teşkil ve tertip edilmeli ancak kati lüzum görülmedikçe bunların kullanılmasında ihtiyatlı olunmalı ve mutlaka İzmit'teki Birinci Fırka kumandanıyla işbirliği yapılmalıydı. Bu faaliyetlerdeki en temel nokta da çapulculuğa kesinlikle meydan verilmemesi olarak tespit ediliyordu⁵⁸.

Heyet-i Temsiliye Açısından Yahya Kaptan Problemi

Yahya Kaptan'ın Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan emrine girmesinin hemen ardından gerçekleşen bazı yazışmalar, aslında Yahya

⁵⁷ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 191,192.

⁵⁸ **ATAŞE ATAZB**. K:2 G:80 b:80-1,2.

Kaptan'ın pozisyonunun en başından beri önemli problemler barındırdığını göstermektedir. Yahya Kaptan'ı Mustafa Kemal Paşa'ya tavsiye eden Sırrı Bey de bu problemlerin farkına varmış durumdaydı ve vakit kaybetmeksizin Mustafa Kemal Paşa'yı uyarma ihtiyacı hissetmişti. Adapazarı'ndan Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği 12 Ekim 1919 tarihli telgrafta çekincelerini ve önerilerini açıkça ortaya koydu. Telgrafta Yahya Kaptan'a bağlı kuvvetlerin sayısı dört yüz olarak verilmekteydi ve bu sayının son yapılan yardımlar sonrasında Yahya Kaptan tarafından bine çıkarılacağında şüphe bulunmadığı ifade ediliyordu⁵⁹. Öncelikle bu sayının üstünde durmak gerekir. Gebze gibi İstanbul'a yakın ve ancak psikolojik cephe sayılabilecek bir bölgede böylesi bir kuvvetin göze batmaması mümkün değildir. Rum çetelerle mücadele etmek için de hayli fazla bir kuvvettir ki zaten bölgede bu vazifeyi yerine getiren başka müfrezeler de mevcuttu.

Sırrı Bey bu kuvvetin miktarını ortaya koyduktan sonra Yahya Kaptan'ın parasal yardıma ihtiyacı olduğundan bahsettiğini ve bu konuda da haklı olduğunu ifade etmekteydi⁶⁰. Bu kadar kalabalık bir kuvvetin çevreye rahatsızlık vermeksizin elde tutulabilmesi açısından bu talep gayet makuldü ve Sırrı Bey de bunu ifade ediyordu. Bundan sonra Sırrı Bey bizim açımızdan çok önemli bir değerlendirme yapmaktaydı : “ *Artık yüz göz olduğu Nail Bey'in Yahya Kaptan üzerinde nüfuz-u resmisi kalmadığından doğrudan doğruya taraf-ı samilerinden gönderilecek cerzebeli ve kudretli bir zabitin o civar teşkilatını emri altına alması katiyen taht-ı mecburiyededir*”⁶¹. Bu ifade aslında Yahya Kaptan meselesinin mahiyeti hakkında oldukça kritik veriler barındırmaktadır. Disiplin, ilk dönem Kuva-yı Milliyesi'nin temel problemlerinden biriydi ve Yahya Kaptan'ın durumu da bir istisna teşkil etmemekteydi. Yahya Kaptan temelde iyi niyetli ve vatansever olabilirdi ama yürütülen mücadelenin nüanslarını kavrayabilecek, politik atmosferi doğru anlayarak mücadeleye uygun hareket tarzını seçebilecek ve doğru ilişkiler geliştirebilecek donanımdan yok-

⁵⁹ ATASE ATAZB. K:3 G:3 b:3-1.

⁶⁰ ATASE ATAZB. K:3 G:3 b:3-1.

⁶¹ ATASE ATAZB. K:3 G:3 b:3-1.

sundu. Adamlarının ise her an yoldan çıkmaya meyyal olduklarında şüphe yoktur. Nitekim 9 Kasım 1919 tarihli ve İzmit'te Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey tarafından Sivas'a gönderilen bir telgrafta Yahya Kaptan'ın adamları için "haşerat" tabiri kullanılmaktaydı⁶².

Burada dikkat çekici olan bir husus da Gebze Jandarma Bölük Kumandanı Nail Bey'in Yahya Kaptan üzerindeki nüfuzunu kaybetmesinin Sırrı Bey tarafından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmesidir. Başından beri Yahya Kaptan ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişkilerde aracı konumunda olan Sırrı Bey bile bölgedeki bir zabitanın Kaptan üzerinde nüfuz sahibi olmasını gerekli görmekteydi. Nitekim bu uyarıyı dikkate alan Heyet-i Temsiliye'nin 14 Ekim 1919 tarihli kararına göre "*Adapazarı'nda Sırrı Bey'in teklifi üzerine teşkilatını tevsi eden Yahya Kaptan'ın nezdine muktedir bir zabitanın izamı Ali Fuat Paşa'ya yazıldı*"⁶³ ve durum Sırrı Bey'e de bildirildi. Bu bildirimde Yahya Kaptan'ın o ana kadar yaptığı hizmetlere ayrıca vurgu yapılıyordu⁶⁴. Şüphesiz ki bu vurgu, Yahya Kaptan'ın kendisine güvensizlik olarak telakki edebileceği bu yeni durum karşısında gönlünün alınması gereğini işaret etmekteydi.

Sonuç olarak Heyet-i Temsiliye'nin 31 Ekim tarihli kararına göre; "*Gebze'de Kuva-yı Milliye Kumandanı Yahya Kaptan'ın refakatine Manastırlı Yüzbaşı Ağuş Ali Efendi'nin talimat-ı lazıme itasıyla izamı İzmit'te Birinci Fırka Kumandanlığı'na yazıldı ve kendisine asayişsizliğe meydan verilmemesi bildirildi*"⁶⁵. Ancak ne Nutuk'taki belgelerde, ne de Yahya Kaptan ile ilgili herhangi bir eserde, Yüzbaşı Ağuş Efendi veya başka bir zabitanın Yahya Kaptan'la beraber çalıştığını gösteren hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Yüzbaşı Ağuş Efendi'nin Yahya Kaptan ile olan münasebeti, Yahya Kaptan meselesinin alevleneceği ileriki dönemlerde Mustafa Kemal Paşa'nın

⁶² ATASE ATAZB. K:27 G:77 b:77-3.

⁶³ Bekir Sıtkı Baykal, **Heyet-i Temsiliye Kararları**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.21.

⁶⁴ Sivas'tan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına Mustafa Kemal'den Adapazarı'nda Sırrı Beyefendi'ye gönderilen 14 Ekim 1919 tarihli telgraf, bkz; ATASE ATAZB K:3 G:3 b:3-4.

⁶⁵ Baykal, a.g.e., s. 40.

Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'den talebi üzerine, meseleyle ilgili tahkikat yapmakla görevlendirilmiş olmasından ibarettir⁶⁶. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'nin kararının uygulamaya neden geçirilemediğini sormak gerekir. Bunun sebebine dair Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'in İzmit'ten Sivas'a gönderdiği 9 Kasım 1919 tarihli telgrafta önemli ifadeler mevcuttur: “*Yahya Kaptan ile Hurşit ve Yüzbaşı Ağuş Efendi'yi kendisine tanıtturdum. İşine yaramayacağını söylüyor*”⁶⁷. Yahya Kaptan'ı emrine alması için bölgeye gönderilen Yüzbaşı Ağuş Efendi, Yahya Kaptan hakkında “işime yaramaz” ifadesini kullanamayacağına göre bu ifadenin, kendisini emir altına almak üzere gönderilen Yüzbaşı Ağuş Efendi hakkında Yahya Kaptan tarafından kullanıldığı kabul edilmelidir ki emir Sivas'tan gelse dahi Yahya Kaptan'ın, yanbaşında kendisini kontrol edecek bir zabitle çalışmayı istemediği ve bunu açıkça ortaya koymaktan da çekinmediğini göstermektedir. Bu tavır aslında Yahya Kaptan'ın sorgulamaksızın boyun eğmesi gereken bir düzenlemeyi, içinde yer aldığı teşkilatın hiyerarşik yapısını anlamamazlığa vurarak sanki mesele kendi tercihinin bırakılmış bir öneriymişçesine ele aldığını ortaya koymaktadır. Aslında başlangıçta Karakol Cemiyeti'nin emri altında olan Yahya Kaptan'ın Gebze Jandarma Kumandanı Nail Bey'le zaman içerisinde geliştirdiği ilişki biçimi de yöresindeki bir üste hesap verme konusundaki isteksizliğini işaret etmektedir ki Mustafa Kemal Paşa'nın doğrudan emri altına girmek fikri bütün bu nüfuz oyunlarından tamamen kurtulup rahatça hareket edebilmesini ve üstelik bunu yaparken en tepedeki liderin adamı olma ayrıcalığına kavuşmayı da beraberinde getirecekti.

Yahya Kaptan açısından Yüzbaşı Ağuş Efendi'nin gönderilmesi olayı muhtemelen bir dönüm noktası oldu. Mustafa Kemal Paşa ile kendi arasında kurulduğunu varsaydığı özel ilişki biçiminin hiçbir zaman tasavvur ettiği biçimde gerçekleşemeyeceği ortaya çıkmıştı. Öte yandan Karakol Cemiyeti'nin düşmanlığını da üzerine çekmişti ve onlar da çok yakınındaydı. Bundan sonra Yahya Kaptan'ın son derece isteksiz bir tavır takındığı ve bölgeyi terk etmek için sürekli gi-

⁶⁶ Gazi Mustafa Kemal, **Nutuk**, s. 196.

⁶⁷ **ATAŞE ATAZB**. K:27 G:77 b:77-2.

rişimlerde bulunduğu görülmektedir. Bölgede kalması için kendisine dil dökülmesi gerekmekteydi. Yüzbaşı Ağuş Efendi'yi reddetmesinin ardından Yahya Kaptan, Birinci Fırka Kumandanı Rüştü Bey'e kendisine hiçbir taraftan yardım edilmediğini, silah, cephane, para ve elbiseye ihtiyacı olduğunu söylemiş ve ümitsiz bir ruh haliyle elindeki son parayla bir yerlere gitmek ve adamlarını da dağıtmak fikrinde olduğunu ifade etmişti⁶⁸. Bunun da anlamı Yahya Kaptan'ın kendisiyle ilgili problemin bir emir komuta problemi olmayıp salt gerekli maddi desteğin sağlanamaması probleminden ibaret olduğunu kabul ettirmeye çalışması gibi gözükmektedir.

Rüştü Bey'in telgrafına dönecek olursak; Yahya Kaptan'a bu hususlarda yardım etmesi gereken merci İzmit teşkilatıydı ancak imkansızlıklar sebebiyle cephane haricindeki talepleri karşılanamamaktaydı. Bunun yanında Yahya Kaptan bir taraftan da İngilizler tarafından para verilmek suretiyle elde edilmeye çalışılmaktaydı ki bunu reddetmişti. Bütün bu olumsuzluklara rağmen Rüştü Bey de Mustafa Kemal Paşa gibi Yahya Kaptan'ın bölgede kalması gerektiğini düşünüyordu. Ne var ki mevcut durumun bir açmaz olduğu telgrafının her satırının anlaşılmaktadır. Bu kuvvetin İzmit'e götürülüp asker gibi iâşe edilmesi çözüm olabilirdi ancak bunlara para da vermek gerekecekti. Bu durumda Rüştü Bey, bir başka çözüm yolu olarak Yahya Kaptan'ın ihtiyaçlarının karşılanması için İstanbul'da başvurabileceği bir merci tayin edilmesi ve ara sıra maksada göre buradan direktif almasının gerekli olduğunu ifade etmekteydi⁶⁹.

Diğer yandan Rüştü Bey Yahya Kaptan'ın bölgeyi terk etmesinin bir diğer muhtemel sonucunun da altını çiziyordu. Böyle bir gelişme yaşanırsa Yahya Kaptan'a bağlı kuvvetler başıboş kalacak ve bölge asayişini sürekli olarak ihlal eden çetelere dönüşeceklerdi. Yahya Kaptan'dan hiç istifade edilemese bile sırf bu duruma meydan vermek için bölgede kalması temin ve eğer bu olamayacaksa önce adamlarının elindeki silahları toplamaya ikna edilmeliydi⁷⁰. Ancak Heyet-i

⁶⁸ ATASE ATAZB. K:27 G:77 b:77-2.

⁶⁹ ATASE ATAZB. K:27 G:77 b:77-2.

⁷⁰ ATASE ATAZB. K:27 G:77 b:77-3.

Temsiliye'nin elindeki maddi imkanlar Sırrı Bey'in ortaya koyduğu problemleri çözüme kavuşturabilecek düzeyde olmaktan uzaktı. Bu durumda Heyet-i Temsiliye'nin 11 Kasım tarihli kararı gereğince⁷¹ Mustafa Kemal Paşa tarafından 12 Kasım'da Heyet-i Temsiliye namına Rüştü Bey'e gönderilen şifrede; Yahya Kaptan maiyetinin kıtaat misillü iâşesi fikrinin son derece uygun olduğu ancak Heyet-i Temsiliye'nin elinde para olmadığından bunların şimdilik hoş tutularak idare edilmelerinden başka çare olmadığı bildiriliyordu⁷².

Yahya Kaptan önemsiz sayılabilecek bir kuvvete sahip olsaydı belki sorunsuzca bölgeden çekilebilirdi. Ne var ki elinin altında çok fazla sayıda adam vardı ve Mustafa Kemal Paşa da İstanbul'a son derece yakın Gebze'de doğrudan emrinde olan böyle bir kuvveti dağıtmak niyetinde değildi. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın açmazı da Yahya Kaptan ve adamlarının doğrudan idare edilmesindeki güçlüğü. Ne Mustafa Kemal Paşa ve ne de İzmit'teki güvendiği adamlar İstanbul'a daha yakın bölgelerdeki gelişmeleri ve atmosferi an be an takip edip Yahya Kaptan'ı gereği gibi yönlendirecek veya lüzumunda kollayabilecek konumda değillerdi. İstanbul teşkilatından koparılan Yahya Kaptan'ın ihtiyaçları karşılanamıyordu. Rüştü Bey de telgrafında tam bu duruma işaret ediyor ve İstanbul'da bir mercinin tayinin artık kaçınılmaz olduğunu ifade ediyordu. Ancak böyle bir girişimin açık anlamı, Mustafa Kemal Paşa'nın Gebze'yi doğrudan idare edemeyeceğini kabullenmesi ve bölgede İstanbul teşkilatına yani Karakol Cemiyeti'ne muhtaç olduğunu itiraf etmesinden başka bir şey olamazdı. Ancak Karakol Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa arasında bazen derinden ve bazen açıktan kendini hissettiren rekabet bu türden itirafları mümkün kılmayacak denli şiddetliydi. Bu rekabet 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf kuvvetlerince resmen işgal edilmesi ve Karakol Cemiyeti'nin dağılmasına kadar sürecek ancak Yahya Kaptan'ın katledilmesi hadisesi de bu rekabet döneminin soru işaretleri ile dolu vahim bir hadisesi olarak tarihe geçecekti.

⁷¹ Baykal, a.g.e., s. 52.

⁷² ATASE ATAZB. K:27 G:77 b:77-1.

